

ЛІТЕРАТУРА

1. General Assembly. Resolution. 4 November 2019. A/RES/74/6.
2. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах / Отв. ред. проф. М.Н. Марченко. Том 2. Москва : Издательство «Зерцало», 1998. 460 с.
3. Герхард В. Принципы международного уголовного права / пер. с англ. С.В. Саяпина. Одесса : Фенікс; Москва : ТрансЛит, 2011. 910 с.
4. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal. General Assembly resolution 95 (I), 1946.
5. Prosecutor v. Anto Furundzija (Trial Judgement), IT-95-17/1-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 10 December 1998.
6. Полный курс уголовного права : В 5 т. / Под ред. А.И. Коробеева. Санкт-Петербург, 2008. Т. 5. 1133 с.
7. Schabas, W. An Introduction to the International Criminal Court. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 598 p.
8. Mohamed El Zeidy. The Principle of Complementarity in International Criminal Law. Origin, Development and Practice. Leiden ; Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2008, 366 p.
9. Broomhall B. International justice and the international criminal court: between sovereignty and the rule of law. OUP, Oxford, 2003, 215 p.

С. С. Андрейченко. Принципы международного уголовного права. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена общему обзору принципов международного уголовного права. Доказывается, что международное уголовное право базируется на общих принципах права, взятых из национальных законов правовых систем мира, основных принципах международного права, отраслевых принципах международного уголовного права; приводится перечень указанных принципов.

Ключевые слова: принцип, международное уголовное право, общие принципы права, отраслевые принципы.

S. Andreichenko. Principles of international criminal law. – Article.

Summary. The article is devoted to a general review of the principles of international criminal law. It is proved that international criminal law is based on the general principles of law, taken from the national laws of the legal systems of the world, the basic principles of international law, specific principles of international criminal law; a list of these principles is provided.

Key words: principle, international criminal law, general principles of law, specific principles.

УДК 343

В. О. Гега

студентка кафедри права

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Вінниця, Україна

Т. І. Пенькова

студентка кафедри права

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Вінниця, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Анотація. У статті викладено сутність та зміст поняття «насильство в сім'ї» як суспільно небезпечного діяння одного члена сім'ї стосовно іншого, спрямованого на порушення його прав і свобод як людини, так і громадянина, які призводять до його морального, фізичного чи психологічного страждання. Виокремлено ознаки насильства в сім'ї та його причини. Проведений аналіз усіх видів домашнього насильства. Розглянута криміналізація цього явища згідно з Кримінальним кодексом України відповідно до вироків суду.

Ключові слова: насильство в сім'ї, фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, економічне насильство, потерпілий, відповідальність за вчинення домашнього насильства, мотив.

Проблема домашнього насильства, на жаль, не обійшла стороною деякі сім'ї нашої країни. Як відомо, насильство є однією з форм суспільно небезпечної поведінки людини, що зумовлено соціально-економічними, політичними і морально-психологічними умовами життя суспільства, яке є іманентним будь-якій поведінці людини. Саме цей факт є причиною вчинення значної кількості кримінальних правопорушень та й підставою криміналізації цього явища.

Домашнє насильство – одна з найсерйозніших форм порушення прав людини та досить травматичним видом насильства. Доволі значна кількість досліджень стосується домашнього насильства над жінками та фізичного насильства над дітьми, тоді як інші види домашнього насильства, такі як жорстоке поводження з літніми людьми та чоловіками, залишились поза увагою вчених. Багато ситуацій стосовно домашнього насильства в суспільстві вважаються суто приватною справою і постраждалі особи не бажають повідомляти про нього або ж піддаються на вмовляння своїх сімей чи громади. Однак нівелювання стану захищеності та відсутність достатнього захисту підвищують ризик поширення такого насильства в майбутньому [1, с. 150].

За даними соціологічних опитувань населення України, майже половина населення відчула на собі різні форми насильства. Починаючи з 2005 року в Україні була прийнята ціла низка нормативно-правових актів, в яких гендерний напрям політики розглядався не як додаток до наявної концепції «поліпшення становища жінок», а як масштабне самостійне явище, що потребує окремої уваги на загальнодержавному рівні та конкретних державних форм регулювання.

Однак статистика цього явища продовжує приголомшувати, адже кожна третя жінка або дівчинка бодай раз у житті стає жертвою фізичного або сексуального насильства і найчастіше насильство здійснює партнер, одна з двох загиблих жінок чи дівчат була вбита партнером або родичем. Водночас серед чоловіків таке співвідношення – 1 до 20. Загалом щороку через насильство у світі помирають 1,4 мільйона людей, лише 52% жінок у світі, які перебувають у шлюбі або стосунках, та щороку в Україні від насильства гинуть близько 600 жінок [2].

У наукових колах проблема кримінально-правової характеристики домашнього насильства майже не розглядалась через недавню криміналізацію цього діяння. Разом із тим питання правової регламентації спричинення тілесних ушкоджень, удосконалення правозастосовчої практики в цій сфері розглядалися тільки фрагментарно в роботах, присвячених кримінально-правовій протидії тілесним ушкодженням, таких авторів, як Л.О. Андреева, М.К. Аніянц, М.І. Бажанов, А.В. Байлов, В.І. Борисов, С.В. Бородін, В.К. Грищук, Л.І. Гуревич, Н.О. Гуророва, Т.Г. Даурова, М.І. Загородников, Т.В. Кондрашова, М.Й. Коржанський, Ю.М. Крутов, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, І.П. Портнов, Б.С. Сидоров, В.В. Сташис, В.В. Шаблистий, М.Д. Шаргородський, С.С. Яценко й інші вчені [5, с. 7–8].

Метою цієї статі є здійснення кримінально-правової характеристики домашнього насильства, відповідальність за яке передбачене кримінальним кодексом України.

У п. 3 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3].

Кримінальний кодекс України містить кримінальну відповідальність за домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, що карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років (ККУ).

Основним безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я особи. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність. Потерпілий є обов'язковим елементом складу злочину та, відповідно до ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України, кримінальне провадження за цим злочином можна зареєструвати **лише на підставі заяви потерпілого**. Ним може виступати один із подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Об'єктивна сторона полягає в активних діях, що пов'язані із застосуванням фізичного, психологічного або економічного насильства. Окрім того, законодавець передбачив матеріальний склад злочину у вигляді настання шкідливих наслідків, а саме: завдання фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Під фізичним насильством варто розуміти форму домашнього насильства, що включає ляпаса, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння легких тілесних ушкоджень. Від фізичного насилля у сім'ї здебільшого страждають саме жінки та діти, через особливості своєї фізіології та віку [4].

Психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали в постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи. Психологічне насильство може бути розглянуто через так зване призму «дерево залежності». Співзалежність учасників психологічного насильства – це саморуйнівна поведінка, яка виникає на підґрунті агресії, неповаги, деформації правосвідомості, примусу до протизаконних дій, нехтуванням морально-етичними цінностями. Різновидом психологічного насильства можуть бути дії сексуального характеру: небажані сексуальні дотики чи примушення торкатися іншої людини; підглядання або фотографування людини в інтимній ситуації без її згоди; ексгібіціонізм, примусова демонстрація людині порнографії тощо. Провідним наслідком психологічного насильства стає залежність від думки інших людей, особливо близьких, чутливість до критики, відкладання рішень через побоювання помилитися, зазнати булінгу та чергового приниження.

Під економічним насильством варто розуміти форму домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або змоги користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг із лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [4, с. 4]. Мається на увазі не розподіл фінансів сім'ї за взаємною згодою, не взаємний контроль подружжя за витрачанням коштів на потреби сім'ї, а контроль, часто жорстокий та принизливий, із боку однієї особи щодо інших членів родини – дружини, дітей, батьків похилого віку. Часто чоловік забороняє працювати чи навчатися під приводом того, що він може самостійно забезпечити сім'ю, але лише для того, щоб потім насадити жорсткий контроль за витратами членів сім'ї, які не працюють. Позбавлення коштів, жорсткий контроль за витратами зазвичай йде від єдиних «годувальників» у родині. Вони вважають, що це їхнє право фінансово карати і заохочувати інших членів родини. Проте може бути і така ситуація, коли жінка повністю контролює сімейний бюджет і вся заробітна плата йде виключно до цього бюджету, критично обмежуючи кошти на особисті витрати чоловіка.

Ознака систематичності не визначена законодавством, але судова практика йде шляхом визнання систематичності, якщо таке діяння було вчинено більше трьох разів (аналіз вироків, що вже набрали законної сили за ст. 126-1 КК України, дає змогу зробити висновок, що кримінальне провадження щодо домашнього насильства відкривається стосовно особи, яку вже було тричі визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення, за ст. 173-2 КУпАП).

Крім того, законодавець, на жаль, повернувся до такого способу конструювання кримінально-правової норми, як адміністративна преюдиція, яку значна більшість вчених вважає порушенням принципу законності. Адже вчинення адміністративного делікту систематично (неодноразово) не перетворює його на злочин. Так, у ст. 173-2 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. Частиною 2 цієї статті передбачено більш суворе адміністративне стягнення за повторне вчинення такого правопорушення.

Суб'єкт злочину – спеціальний (член подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває в сімейних або близьких відносинах). Сім'ю становлять особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми

та з інших поважних причин не проживають спільно. Близькі особи – особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також, незалежно від зазначених умов, чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотив і мета вчиненого злочину можуть бути різними та на кваліфікацію не впливають.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що питання кримінально-правової характеристики потребує ґрунтовного наукового дослідження на дисертаційному рівні з метою напрацювань із вдосконалення термінологічного апарату, що використаний у процесі конструювання об'єктивної сторони цього злочину. Результат дослідження мав бути використаний для внесення змін до КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запорожець А.А. Криміналізація домашнього насильства – новела кримінального законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 148–154.
2. Домашнє насильство: жахлива статистика та алгоритм дії. URL: <https://mayak.media/read/card/53287/domashne-nasilstvo-zhahliva-statistika-ta-algoritm-dii> (дата звернення: 13.03.2020).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229–VIII.
4. Коментар до статті. Кримінальний кодекс України. Ст. 126-1 від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: https://protocol.ua/tu/ministr_yustitsii_petrenko_shcho_take_domashne_nasilstvo_i_yak_z_nim_borotisya/ (дата звернення: 13.03.2020).
5. Лінов В.М, Митрофанов І.І. Злочини проти здоров'я людини : навчальний посібник. Кременчук : Видавець ПП Щербатих О.В. 2017. 328 с.

В. О. Гега, Т. И. Пеньковья. Уголовно-правовая характеристика домашнего насилия. – Статья.

Аннотация. В статье изложены сущность и содержание понятия «насилие в семье» как общественно опасного деяния одного члена семьи по отношению к другому, направленного на нарушение его прав и свобод как человека, так и гражданина, которые приводят к его нравственному, физическому или психологическому страданию. Выделены признаки насилия в семье и его причины. Проведен анализ всех видов домашнего насилия. Рассмотрена криминализация этого явления согласно Уголовному кодексу Украины в соответствии с приговором суда.

Ключевые слова: насилие в семье, физическое насилие, сексуальное насилие, психологическое насилие, экономическое насилие, потерпевший, ответственность за совершение домашнего насилия.

V. Heha, T. Penkova. Criminal law characterization of domestic violence. – Article.

Summary. The article outlines the essence and content of the concept of “domestic violence” as a socially dangerous act of one family member in relation to another, aimed at violating his rights and freedoms of both a person and a citizen, which lead to his moral, physical or psychological suffering. The signs of domestic violence and its causes are highlighted. The analysis of all types of domestic violence. The criminalization of this phenomenon in accordance with the Criminal Code of Ukraine in accordance with the court verdict is considered.

Key words: domestic violence, physical abuse, sexual abuse, psychological abuse, economic abuse, victim, responsibility for committing domestic violence.